บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

คุณภาพของประชากรถือเป็นหลักใหญ่ในการพัฒนาประเทศ มิใช่ถือปริมาณเป็นสำคัญ ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชากรให้มีสุขภาพดีเพื่อเป้าหมายหลักอีก 14 ปีข้างหน้า คือ "สุขภาพดีถ้วนหน้าเมื่อปี 2543" นั้นจำเป็นจะต้องให้การส่งเสริมสุขภาพทุกเพศทุกวัยไปพร้อมกัน มิใช่จะเน้นเพียงวัยใดวัยหนึ่งโดยเฉพาะเท่านั้น ปัจจุบันการวางแผนครอบครัวได้ผลดีจนทำให้จำนวนประชากรที่อายุน้อยลดลง ประกอบกับการศึกษาดีขึ้น การบริการทางการแพทย์และสาธารณสุขเป็นไปได้ทั่วถึงคนไทยจึงมีอายุยืนขึ้นตามลำดับ มีผลให้จำนวนประชากรผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ จากการวิเคราะห์สถานการณ์ของโลกพบว่าอีก 30 ปีข้างหน้า พลเมืองของโลกจะมีประมาณ 6,000 ล้านคน ซึ่งในจำนวนนี้จะเป็นผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป ประมาณ 1,200 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 20 ของพลเมืองโลก (ประสพ รัตนากร 2525: 36) สำหรับประเทศไทยนั้น จากรายงานของคณะกรรมการสำนักงานเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2528) ได้เสนอข้อมูลเกี่ยวกับผู้สูงอายุไว้ว่า ผู้สูงอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ปี พ.ศ. 2513 มีจำนวน 1,696,000 คน หรือคิดเป็นอัตราร้อยละ 4.66 ในปี พ.ศ. 2523 มีจำนวน 2,500,000 คน หรือคิดเป็นอัตราร้อยละ 4.96 ในปี พ.ศ. 2529 มีจำนวนผู้สูงอายุทั้งสิ้น 2,900,000 คน หรือคิดเป็นอัตราร้อยละ 5.11 และคาดว่าในปี พ.ศ. 2543 จะมีผู้สูงอายุถึง 4,858,000 คน หรืออัตราร้อยละ 7.02 ของประชากรทั้งประเทศหรือ 2 เท่าของคนสูงอายุในปัจจุบัน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ 2523: 43-48)

การเพิ่มสัดส่วนและทวีจำนวนของประชากรผู้สูงอายุในสังคมย่อมจะก่อให้เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมแนวใหม่ ๆ ซึ่งประเทศไทยยังไม่เคยประสบมาก่อน ในขณะที่ประเทศที่มีการพัฒนาและมีอัตราการเพิ่มของประชากรต่ำได้ให้ความสำคัญและได้มีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับคนชราค่อนข้างมากทั้งทางทฤษฎีและทางปฏิบัติ เพื่อสวัสดิการของกลุ่มคนสูงอายุ แต่ประเทศไทยเรายังมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้น้อยมาก เนื่องจากความจำเป็นและความเร่งรีบของปัญหา

อื่น ๆ ที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า เช่น ปัญหาเรื่องการควบคุมการเกิดของพลเมือง ปัญหาเรื่องเด็ก ฯลฯ (กรมการศึกษานอกโรงเรียน 2529: 1-2) อย่างไรก็ตาม รัฐบาลโดยกระทรวงสาธารณสุขได้มีนโยบายในการพัฒนาสุขภาพของคนทุกระดับวัย เพื่อเป็นการสร้างคุณภาพชีวิตของชนในชาติด้วยการกำหนดความจำเป็นพื้นฐาน เป้าหมายของการพัฒนาและเครื่องชี้วัด รวมทั้งความจำเป็นพื้นฐานของคนไทย ข้อที่ 9 ระบุไว้ว่า เด็ก หญิงมีครรภ์ ผู้สูงอายุ และผู้ที่ช่วยเหลือตนเองไม่ได้จะได้รับการดูแล และเป้าหมายข้อที่ 9.6 ก็ระบุว่าให้ผู้สูงอายุทุกคนได้รับการดูแลจากครอบครัว (โครงการพัฒนาสังคมแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2526: 16-17) ฉะนั้น เมื่อจำนวนผู้สูงอายุเพิ่มจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ เรื่องราวเกี่ยวกับผู้สูงอายุก็จะเริ่มเข้ามามีบทบาทและมีความสำคัญต่อสังคมมากขึ้น สังคมและชุมชน โดยเฉพาะครอบครัวจึงควรตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ และให้ความสนใจต่อประชากรผู้สูงอายุอย่างแท้จริง เพื่อเป็นการตอบแทนและสำนึกในบุญคุณต่อผู้สูงอายุ ซึ่งถือว่าเป็นผู้ที่ได้ทำประโยชน์แก่สังคมและประเทศชาติมาแล้วในอดีต และเพื่อที่จะช่วยให้ผู้สูงอายุได้มีชีวิตในบั้นปลายอย่างมีความสุขเท่าที่ครอบครัวและสังคมจะสามารถกระทำได้ สิ่งสำคัญประการหนึ่งคือ การมีความรู้ความเข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เป็นกระบวนการธรรมชาติในผู้สูงอายุ เพื่อส่งเสริมการให้การดูแลช่วยเหลือผู้สูงอายุถูกต้องและเหมาะสม ดังคำขวัญวันอนามัยโลก พ.ศ. 2525 ที่กล่าวไว้ว่า "ให้ความรัก พิทักษ์อนามัย ผู้สูงวัยอายุยืน"

การดูแลช่วยเหลือผู้สูงอายุที่สำคัญและจำเป็นมากด้านหนึ่งคือการดูแลเกี่ยวกับสุขภาพ เพราะผู้สูงอายุจะมีการเปลี่ยนแปลงหลาย ๆ อย่างเกิดขึ้นพร้อมกัน เช่น การเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย จิตใจ และอารมณ์ ทางสังคมและเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปลี่ยนแปลงทางสุขภาพ ร่างกาย และจิตใจ มีอัตราการเสื่อมโทรมมากกว่าการเจริญ เป็นผลทำให้ผู้สูงอายุมีความไวต่อการเป็นโรค ผู้สูงอายุจึงเป็นโรคง่ายและเป็นอยู่นาน นอกจากนี้วัยสูงอายุยังเป็นวัยที่มีลักษณะเฉพาะแตกต่างจากวัยอื่น ๆ ของชีวิตมากเพราะเป็นวัยสุดท้าย ควรมีการตระเตรียมเพื่อจะได้มีชีวิตอย่างผาสุก โดยการให้แพทย์ตรวจเป็นประจำ หากมีโรคภัยไข้เจ็บหรือความผิดปกติของร่างกายอย่างใดอย่างหนึ่งจะได้จัดการแก้ไขและรักษาเสียก่อน เพราะผู้สูงอายุมีความเสื่อมของร่างกายและอวัยวะ รวมทั้งความพิการอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ (อรุณ เนตรศิริ 2528: 44-48) ในเรื่องความต้องการของผู้สูงอายุนั้น ความต้องการด้านสุขภาพเป็นความต้องการที่จำเป็น เพราผู้สูงอายุมักจะมีสภาพร่างกายอ่อนแอ และเสื่อมโทรมมากกว่าหนุ่มสาว โดยเฉพาะ

ผู้สูงอายุที่มีปัญหาความเจ็บป่วยเรื้อรังด้วยแล้ว ย่อมมีความต้องการการดูแลช่วยเหลือเอาใจใส่อย่างใกล้ชิด ตลอดจนต้องการความเข้าใจในตัวผู้สูงอายุอย่างมาก และผู้ที่เหมาะสมในการตอบสนองความต้องการเหล่านั้นคือสมาชิกในครอบครัวของผู้สูงอายุแต่ละท่าน (พงศกร สุจริตกุล 2525: 191)

ประเทศไทยมีวัฒนธรรมและประเพณีมาแต่ไบราณในเรื่องของการให้ความเคารพนับถือผู้อาวุโส ถึงแม้ว่าจะไม่มีความสัมพันธ์ในฐานะญาติพี่น้องก็ตาม การแสดงออกในด้านภาษาเรามักจะเรียกบุคคลตามวัยวุฒิ เช่น พี่ ป้า น้า อา ลุง ตา ยาย เป็นต้น จนเป็นประเพณี ถ้ายิ่งเกี่ยวพันในครอบครัวผู้สูงอายุย่อมเป็นที่เคารพยกย่องของสมาชิกในครอบครัวและเป็นหน้าที่ของลูกหลานจะต้องเอาใจใส่ดูแลความเป็นอยู่ อุปการะเลี้ยงดู (นิศา ชูโต 2525: 8) อย่างไรก็ดี จากสภาพสังคมไทยปัจจุบันที่มีการเร่งรัดพัฒนาทางวัตถุ ทำให้สังคมกลายสภาพเป็นอุตสาหกรรม (Industrialization) มากขึ้น ซึ่งมีผลต่อความคาดหวังทางบทบาท (Role Expectation) ของสมาชิกในครอบครัวที่มีต่อผู้สูงอายุเปลี่ยนแปลงไป ผู้สูงอายุจะถูกมองว่าไร้ค่า นอกจากนี้ยังส่งผลกระทบต่อโครงสร้างของครอบครัว กล่าวคือ คนในสังคมเริ่มเห็นความสำคัญของครอบครัวเดี่ยวมากกว่าครอบครัวขยาย ซึ่งแต่เดิมมาครอบครัวไทยส่วนมากเป็นครอบครัวขยาย ประกอบด้วย ลูกหลาน พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย สมาชิกแต่ละคนแบ่งหน้าที่และมีความสัมพันธ์กัน ผู้สูงอายุจะทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาดูแลและสั่งสอนหลาน ๆ แต่ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น โดยเฉพาะสังคมเมืองสมาชิกของครอบครัวมีกิจกรรมที่ต้องทำเพิ่มมากขึ้น เวลาพบกันมีน้อยทำให้สมาชิกในครอบครัวขาดความใกล้ชิด ขาดความเห็นอกเห็นใจกันและสนใจกันน้อยลง จึงทำให้สัมพันธภาพในครอบครัวไม่ดี (อานนท์ อาภาภิรม 2515: 234-237) ดังนี้ย่อมเกิดผลเสียทั้งด้านสุขภาพกายและสุขภาพจิตต่อผู้สูงอายุอย่างแน่นอน แต่ถ้าสัมพันธภาพเป็นไปในทางที่ดี กล่าวคือ ลูกหลานให้ความรักความห่วงใยและเอาใจใส่ดูแลอย่างใกล้ชิด รวมทั้งพยายามเข้าใจสภาพการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย และภาวะอารมณ์ในขณะเดียวกันก็เคารพยกย่องนับถือผู้สูงอายุอย่างสม่ำเสมอ สิ่งเหล่านี้จะทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าตนเองยังมีคุณค่ามีศักดิ์ศรีและเกิดความภาคภูมิใจ ซึ่งจะส่งผลไปถึงความรู้สึกพึงพอใจในชีวิตและการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้ดี

อย่างไรก็ดีในเรื่องของสัมพันธภาพในครอบครัวนั้น การได้ทราบถึงความรู้และทัศนคติของบุคคลที่จะนำไปสู่การปฏิบัติที่ดีและถูกต้องต่อผู้สูงอายุนับว่ามีประโยชน์ โดยเฉพาะ

ความรู้และทัศนคติ ตลอดจนการปฏิบัติของวัยเด็กและเยาวชน ย่อมจะทำให้สัมพันธภาพของการอยู่ร่วมกันในครอบครัวและสังคมมั่นคงยิ่งขึ้น ดังนั้นถ้าคนกลุ่มนี้มีความรู้ความเข้าใจ มีทัศนคติและมีการปฏิบัติต่อผู้สูงอายุในทางที่ดี ก็ย่อมหวังได้ว่าปัญหาอันเนื่องมาจากกลุ่มประชากรดังกล่าวจะไม่ทวีความรุนแรงที่จะทำให้เกิดผลกระทบที่ขัดขวางการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ นั่นคือ รัฐจะไม่ต้องรับภาระเลี้ยงดูผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอีก เพราะผู้เยาว์ไม่รังเกียจผู้สูงอายุ ในทางตรงกันข้ามผู้สูงอายุก็ยังใช้ความสามารถให้เป็นประโยชน์แก่ตนเอง สังคมและประเทศได้ในเมื่อบุคคลในสังคมยอมรับความสามารถ ผู้สูงอายุก็จะสามารถอยู่ร่วมกับบุคคลกลุ่มอื่น ๆ ได้อย่างปกติสุข

จากการที่ผู้วิจัยได้สนทนากับผู้ป่วยสูงอายุและจากการให้การอบรมวิชาอนามัยในบ้านในหลักสูตรการดูแลผู้สูงอายุ พบว่า เด็กสมัยนี้ไม่มีความเข้าใจ ไม่มีความผูกพันและไม่เอาใจใส่ต่อความเป็นอยู่ของญาติผู้สูงอายุเท่าที่ควร อาจเป็นเพราะเด็กไม่ได้รับการปลูกฝังให้มีความรู้เรื่องการดูแลผู้สูงอายุทั้งกายและใจ นอกจากนั้นทางด้านผู้เยาว์กลับมองสภาพการสูงอายุของบุคคลที่ตนพบเห็นหรือญาติในครอบครัวเป็นเรื่องที่เป็นไปตามธรรมชาติ ฉะนั้นการดำรงสภาพชีวิตก็คงเป็นเช่นเดียวกับบุคคลทั่วไป จะแตกต่างก็ตรงสภาพร่างกายอ่อนแอลงทำอะไรได้ไม่คล่องแคล่วว่องไว อีกประการหนึ่งในการศึกษาของเด็กระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย มีเรื่องราวของผู้สูงอายุอยู่ในหลักสูตรเพียงบางส่วน และบางคนเมื่อจบการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 แล้วอาจจะออกไปประกอบอาชีพอยู่ในสังคม ดังนั้นจึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจศึกษาว่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 มีความรู้ ทัศนคติ และการปฏิบัติเกี่ยวกับสุขภาพผู้สูงอายุถูกต้องเหมาะสมมากน้อยเพียงใด และอยู่ในระดับใด เพียงพอที่จะนำไปเป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันทั้งต่อครอบครัวและสังคมหรือไม่

ซึ่งผลการวิจัยดังกล่าวอาจนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาการเรียนการสอนสุขศึกษาในเรื่องสุขภาพจิตผู้สูงอายุให้เหมาะสมกับสภาพของสังคมในปัจจุบัน ตลอดจนนำไปใช้เป็นแนวทางในการแก้ไขปรับปรุงและเป็นข้อมูลเบื้องต้นให้แก่คณะอนุกรรมการการศึกษาวิจัยและวางแผนระยะยาวเกี่ยวกับผู้สูงอายุในคณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ รวมทั้งกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการซึ่งได้ดำเนินการใช้หลักสูตรสาขาการสาธารณสุขเพิ่มเติมขึ้นในกลุ่มวิชาการงานพื้นฐานอาชีพ โดยได้จัดให้นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายเลือกเรียนเกี่ยวกับเรื่องการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ ดังนั้นผลการวิจัยเกี่ยวกับความรู้ ทัศนคติ และการปฏิบัติเกี่ยวกับสุขภาพผู้สูงอายุของนักเรียนชั้น

มัธยมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา กรุงเทพมหานคร จึงอาจเป็นประโยชน์ช่วยพัฒนาเยาวชนของชาติในทางอ้อม และช่วยให้ผู้สูงอายุอยู่ในครอบครัวและสังคมอย่างมีความหมาย มีสุขภาพที่ดีในบั้นปลายชีวิตมากขึ้น

<u>วัตถุประสงค์ของการวิจัย</u>

1. เพื่อศึกษาความรู้ ทัศนคติและการปฏิบัติเกี่ยวกับสุขภาพผู้สูงอายุของนักเรียนชายและนักเรียนหญิงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา กรุงเทพมหานคร

2. เพื่อเปรียบเทียบความรู้ ทัศนคติและการปฏิบัติเกี่ยวกับสุขภาพผู้สูงอายุระหว่างนักเรียนชายกับนักเรียนหญิง ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา กรุงเทพมหานคร

<u>ขอบเขตของการวิจัย</u>

1. ตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นนักเรียนชาย และนักเรียนหญิง ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนมัธยมศึกษาประเภทสหศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา กรุงเทพมหานคร ประจำปีการศึกษา 2528 จำนวน 400 คน (ชาย 200 คน หญิง 200 คน)

2. ตัวแปรที่ใช้ศึกษา

2.1 ตัวแปรอิสระ (Independent Variable) ได้แก่ เพศ

2.2 ตัวแปรตาม (Dependent Variable) ได้แก่ ความรู้ ทัศนคติ และการปฏิบัติเกี่ยวกับสุขภาพผู้สูงอายุ

3. เนื้อหาในแบบทดสอบความรู้ ทัศนคติ และการปฏิบัติเกี่ยวกับสุขภาพผู้สูงอายุ สร้างขึ้นจากหลักสูตรสุขศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย หลักสูตรและคู่มือการสอน กลุ่มวิชาการงานพื้นฐานอาชีพสาขาการสาธารณสุข และจากเอกสารบทความที่เกี่ยวข้อง

4. ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยได้จากการตอบแบบทดสอบความรู้ ทัศนคติและการปฏิบัติเกี่ยวกับสุขภาพผู้สูงอายุของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. ผู้วิจัยถือว่า ข้อมูลที่ได้จากการตอบแบบสอบถามของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 เป็นข้อมูลที่ตอบด้วยความจริงใจตามข้อเท็จจริงที่เกี่ยวกับสุขภาพผู้สูงอายุ และคำตอบเป็นข้อมูลที่เชื่อถือได้

2. นักเรียนทุกคนเข้าใจในวัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้ และทุกคนมีประสบการณ์ทางด้านความรู้ ทัศนคติ และการปฏิบัติเกี่ยวกับสุขภาพของผู้สูงอายุ

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

ผู้สูงอายุ หมายถึง ชายหรือหญิงที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป

สุขภาพผู้สูงอายุ หมายถึง ภาวะความสมบูรณ์ทางร่างกาย จิตใจ และความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับสังคมได้อย่างปกติสุขของผู้สูงอายุ

ความรู้เกี่ยวกับสุขภาพผู้สูงอายุ หมายถึง พฤติกรรมด้านความสามารถในการคิด การทำความเข้าใจ การนำไปประยุกต์ใช้ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการประเมินค่าของนักเรียน ในเรื่องเกี่ยวกับสุขภาพผู้สูงอายุ

ทัศนคติเกี่ยวกับสุขภาพผู้สูงอายุ หมายถึง ท่าที ความรู้สึก ความเชื่อของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ที่มีต่อเรื่องสุขภาพผู้สูงอายุทั้งในด้านบวกหรือด้านลบ

การปฏิบัติเกี่ยวกับสุขภาพผู้สูงอายุ หมายถึง พฤติกรรมที่นักเรียนกระทำหรือปฏิบัติเกี่ยวกับสุขภาพผู้สูงอายุ

นักเรียน หมายถึง นักเรียนชายและหญิงที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา กรุงเทพมหานคร

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย